

Plašienková, Zlatica

**Münzova teória poznania na pozadí kritiky marxistickej teórie odrazu
v šesťdesiatych rokoch minulého storočia**

Studia philosophica. 2014, vol. 61, iss. 2, pp. [29]-45

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/131459>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ZLATICA PLAŠIENKOVÁ

MÜNZOVA TEÓRIA POZNANIA NA POZADÍ KRITIKY MARXISTICKEJ TEÓRIE ODRAZU V ŠEŠŤDESIATYCH ROKoch MINULÉHO STOROČIA¹

Meno Teodora Münza, dnes už emeritného vedeckého pracovníka Filozofického ústavu Slovenskej akadémie vied v Bratislave, v ktorom pracoval vyše štyridsať rokov ako historik slovenskej filozofie, by mohlo byť známe najmä staršej filozofickej generácii v Českej republike, lebo s historikmi českej filozofie spolupracoval na vydávaní spoločných antológií z dejín českej a slovenskej filozofie. Známy by mohol byť českej filozofickej obci aj ako prekladateľ z nemeckej filozofie.² Preložil významné diela Kanta, Hegela, Fichteho, Feuerbacha a iných autorov,³ ktoré v tom čase ešte v Česku preložené neboli a čítali sa aj tam. Kontakty medzi českými a slovenskými filozofmi boli vtedy vôbec veľmi živé, obe strany sa navzájom navštevovali pri rôznych príležitostiach, najmä však na konferenciách na zámkoch v českých Libliciach a v slovenských Smoleniciach.

Münz sa však dostal do kontaktu s českými filozofmi aj po rozdelení republiky na dva samostatné štáty. Príležitosť mal k tomu v časopise *Mosty* (česko-slovenský dvojtýždenník), ktorý vychádzal v rokoch 1992–2007 a do ktorého prispievali aj českí filozofi, väčšinou jeho dobrí známi z minulosti. Münz do nich prispel vyše stovkou zamyslení a úvah na rôzne aktuálne témy, filozofické nevynímajúc.⁴

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0536/12 Slovenská filozofia v medzinárodnom kontextu (idey, inšpirácie a spory).

² V období socializmu nazývanou tiež „nemeckou klasickou filozofiou“.

³ Preložil aj Freudovu prácu *Totem a Tabu*, Bratislava: SAV 1966, dnes sa venuje prekladom z Nietzscheho diela. Najnovším je preklad Nietzscheho práce *Poznanie ako vôľa k moci*, Bratislava: Kalligram 2014.

⁴ V *Mostoch* uverejnil aj sériu etických úvah, o ktorej som napísala štúdiu nazvanú *Reflexia*

Münz sa však nevenoval len dejinám slovenskej a európskej filozofie či prekladaniu. Jeho filozofické dielo je mnohorozmerné a zasahuje do viacerých oblastí filozofie, takže popri dominujúcich dejinách svetovej i slovenskej (zvlášť osvietenskej) filozofie je to najmä oblasť noetiky, ontológie, sociálnej filozofie, antropológie a etiky.⁵

Cieľom tohto príspevku je predstaviť noetickú či gnozeologickú problematiku,⁶ tak ako o nej Münz písal v najmä v 60-tych rokoch 20. storočia, teda v časoch *politického odmäku* a *filozofickej slobody*, a na ktorú nadväzuje aj vo svojich dnešných prácach.

Od dejín slovenskej filozofie ku gnozeológii

V roku 1950, keď Münz nastúpil na Filozofický ústav SAV,⁷ *naivne* predpokladal, že sa bude môcť venovať svojej obľúbenej teórii poznania, ktorou sa zaoberal už vo svojej dizertačnej práci, no nebolo tomu tak. Hneď po „vítaznom Februári“ totiž Filozofický ústav dostal ako povinnosť vypracovať dejiny slovenskej filozofie, ktoré by zároveň poukázali na cestu ústiacu do marxizmu a socializmu ako prirodzeného javu v dejinách Slovenska. A tak sa Münz s nechuťou pustil do tejto práce, na ktorú si však časom zvykol. Detailne spracoval dejiny osvietenskej filozofie na Slovensku a napísal aj mnoho iných prác z oblasti dejín slovenskej filozofie.⁸ No písal (a oveľa radostnejšie) aj štúdie z dejín európskej filozofie.

Nosnou, ba dovoľím si tvrdiť, priam celoživotnou jeho záľubou však bola, a ešte stále je, problematika ľudského poznania a s ňou spätá celá oblasť otázok z gnozeológie, resp. noetiky.⁹

vybraných etických úvah Teodora Münza v česko-slovenskom týždenníku *Mosty*, in Vasil Gluchman (ed.), *Etika na Slovensku v súčasnosti (od 2. polovice 20. storočia)*, Prešov: Filozofická fakulta PU v Prešove 2013, s. 103–120.

5 Münzove antropologicko-etické (prevažne esejistické) úvahy, ktoré publikoval hlavne po Novembri 1989 (okrem časopisu *Filozofia* aj v *Tvorbe T*, *Historickej revue*, *Slovenských pohľadoch*, *Životnom prostredí*), som analyzovala v štúdií pod názvom *K antropologicko-etickým problémom v esejach Teodora Münza v časopise Filozofia*, *Filozofia* 68, 2013, č. 8, s. 665 až 678.

6 Termíny noetika a gnozeológia sa tu v zhode s Münzovým chápaním používajú synonymicky.

7 V tom čase to bola SAVU (Slovenská akadémia vied a umení).

8 Je autorom monografií *Náhľady filozofov malohontskej spoločnosti* (1954) a *Filozofia slovenského osvietenstva* (1961), ako aj spoluautorom prác *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* (1957), *Prehľad dejín slovenskej filozofie* (1965), *Dejiny filozofického myslenia na Slovensku I.* (1987) a *Dejiny filozofie na Slovensku v XX. storočí* (1998).

9 Táto filozofická disciplína – odmysliac od filozofických pôžitkov, ktorými Münza napĺňala – sa však stala aj terčom kritiky, a to predovšetkým zo strany niektorých dogmaticky či skôr ideologicky orientovaných slovenských marxistických autorov.

Táto problematika sa stala centrom Münzovej pozornosti už v spomenutých šesťdesiatych rokoch minulého storočia, ktoré Münz, vďaka politickému a filozofickému uvoľneniu, využil naozaj po svojom. Už od vydania knihy popredného bulharského marxistu Todora Pavlova *Teória odrazu* (1951) v slovenskom preklade, ktorú Münz recenzoval – treba povedať, že pozitívne, lebo inak ani nemohol –, mal proti teórii odrazu výhrady, o ktorých sa zrazu rozpísal. V šesťdesiatych rokoch napísal niekoľko kritických článkov o teórii odrazu a o marxistickej filozofii vôbec,¹⁰ ktoré (až na jeden článok publikovaný v roku 1969 v zborníku *Spory o teórii odrazu*) vyšli v časopise *Otázky marxistickej filozofie*¹¹ a neskôr vo *Filozofii*, no zostali vtedy akoby nepovšimnuté.

Úder proti Münzovi prišiel neskôr, až za čias rozbehnutej „normalizácie“, a to paradoxne, v prvom rade nie za tieto jeho *revizionistické* články, ale najmä za jeho knihu *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie* (1971)¹² a za ešte neskorší článok uverejnený vo *Filozofii* v roku 1979 pod názvom *Niektoré gnozeologické problémy v slovenskej filozofii šesťdesiatych rokov*.¹³ Nebudem sa rozpisovať, ako ho za tieto publikácie kritizovali niektorí dogmaticky orientovaní marxistickí autori a obvinili z *filozofického revizionizmu a subjektivismu*, lebo sa tomu venujem na inom mieste.¹⁴ Chcem zdôrazniť iba najdôležitejšiu vec. Obvinenie z revizionizmu sa zakladalo viac na zmanipulovaných alebo celkom vymyslených výrokoch než na argumentoch. V tom čase to bolo celkom bežné, najmä proti niekomu, koho sa bolo treba z nejakých dôvodov zbaviť, politicky alebo inak ho odstrániť. Jeden z kritikov¹⁵ si pritom síce všimol aj jeden zo spomenutých článkov zo šesťdesiatych rokov, ale nepobadal v ňom až také závažné revizionistické myšlienky. Dá sa hypoteticky predpokladať, že mnohí dogmatickí kritici o týchto článkoch buď nevedeli alebo ich nepovažovali

¹⁰ Ide o nasledovné články: *Vedecká prax* (1965), *Vzťah pravdy a omylu vo vývoji poznania* (1965), *Problém praxe ako kritéria pravdy* (1966), *K problematike odrazu objektu v subjekte* (1967), *Pravda ako historická kategória* (1968), *Noetické predpoklady teórie odrazu* (1969).

¹¹ Časopis *Otázky marxistickej filozofie* bol premenovaný na *Filozofiu* v roku 1966.

¹² Teodor Münz, *Humanistická iniciatíva Feuerbachovej filozofie*, Bratislava: Pravda 1971.

¹³ Teodor Münz, *Niektoré gnozeologické problémy v slovenskej filozofii šesťdesiatych rokov*, *Filozofia* 34, 1979, č. 6, s. 605–618.

¹⁴ Ide o podrobnú štúdiu pod názvom *O dvoch podobách kritiky niektorých historicko-filozofických a gnozeologických názorov Münza*, ktorá je zaradená do zborníka venovaného Münzovej rozsiahlej celoživotnej filozofickej tvorbe, o ktorej sme na Katedre filozofie a dejín filozofie FiF UK v Bratislave usporiadali celodňovú katedrovú konferenciu. Zborník pod názvom *Reflexia európskej filozofie v slovenskej filozofii 20. storočia: Tvorba Teodora Münza očami súčasníkov* vyjde ešte koncom tohto roka.

¹⁵ Lev Hanzel, Poznámky k stati T. Münza: *Niektoré gnozeologické problémy v slovenskej filozofii šesťdesiatych rokov* (Ešte raz o filozofii „praxe“), *Pravda*, 15. február 1980, s. 3.

za hodné povšimnutia. Tým skôr si ich teraz chcem všimnúť podrobnejšie, pretože si myslím, že si to zaslúžia. Sú dôkazom toho, že napriek proklamovanej „jednotnej“ marxistickej filozofickej línii boli u nás hlasy, ktoré neboli čisto konformné.

Chcem ale zároveň uviesť, že budem o nich skôr referovať, než ich kriticky analyzovať z nejakého stanoviska. Deskripcia je v tomto prípade oveľa zmysluplnejšia. Z hľadiska vtedajšieho marxizmu už kritika ani nemá význam, no a keďže dnes je filozofických stanovísk k tomuto problému mnoho, nemám v úmysle sa k nejakému z nich teraz prikloniť a zdôvodniť, prečo k tomu a nie k inému. Nikam by to v súvislosti s Münzovými názormi nevedlo. Navyše, dnes sa k nim kriticky stavia aj sám autor, pretože sa zaoberá teóriou poznania naďalej (používa už len termín noetika), no z oveľa diferencovanejšieho stanoviska, než to bolo predtým. Túto jeho sebakritiku uvediem na konci článku a dodám, že ju pokladám za najlepšie *riešenie* nastoleného problému.

Veda – prax – skutočnosť alebo o kalvárii vedy v praxi

Prvou lastovičkou zo série Münzových článkov bola stať *Vedecká prax*, v ktorej Münz hovorí o svojich názoroch na túto dôležitú zložku vedeckej práce. Od výrobnjej praxe sa líši tým, že výrobná prax „je zasahovanie do skutočnosti nástrojmi za účelom jej zmeny, kým vedecká prax sa stýka so skutočnosťou prístrojmi za účelom jej poznávania“.¹⁶ Münz poukazuje na množstvo dômyselných prístrojov, ktoré veda v histórii svojho poznávania vytvárala na oslabovanie nedostatkov zmyslov. Samy zmysly autor chápe ako prirodzené, anatomické ľudské prístroje, majúce svoje nedostatky a obmedzenia, ktoré chce veda aspoň oslabiť, keď ich už nemôže odstrániť. Vie sa predsa o ľudskej subjektívnosti, špecifickosti pri poznávaní skutočnosti, ktorú tvoria predovšetkým zmysly a potom aj rozum, závislý však od zmyslov. Na tejto špecifickosti sa zakladá, môžem dodať, celá teória poznania, donedávna hlavná novoveká filozofická disciplína. Svoje nedostatky majú však aj samy prístroje, takže veda sa musí starať ešte aj o ich odstránenie. Môže to robiť len do určitej miery a autor poukazuje na veľkú kalváriu vedy v jej praxi, na ktorú sa podujíma, len aby prenikala stále „*hlbšie do skutočnosti*“.¹⁷ Toto prenikanie sa vede darí, ale nikdy pritom nepreniká a ani neprenikne k nej bezprostredne, teda bez akejkolvek

¹⁶ Teodor Münz, *Vedecká prax, Otázky marxistickej filozofie XX*, 1965, č. 3, s. 266–278: 266.

¹⁷ Prienik, poznávanie a odhaľovanie skutočnosti sa stalo celoživotným leitmotívom Münzových úvah. Svedčí o tom aj jeho kniha z posledného obdobia *Hľadanie skutočnosti*, Bratislava: Kalligram 2008.

subjektivnosti. Sám subjekt to nedokáže a nedokážu to ani prístroje. Keby to však dokázali, „znakom toho, aj to nie úplne spoľahlivým, by bolo, že určitý názorný poznatok by bol definitívny, konečne platný, nemeniteľný, nekorigovateľný atď., pretože by to bol sám objektívny predmet. A kde sú také poznatky, o ktorých môžeme povedať, že sú úplne adekvátnym odrazom, zrkadlením objektu? Niet ich. Ani v jednej oblasti vnímania nemôžeme povedať, že sme už uchopili absolútne“.¹⁸

Čo však prezrádza toto stanovisko? To, že Münz sa tu nepriamo postavil proti názoru, bežnému v teórii odrazu, proti takzvaným „zrnkám absolútnej pravdy“, čiže zlomkom absolútnej pravdy, ktoré sa majú vynárať v každej dobe ako verné zrkadlenia skutočnosti a z ktorých sa v konečnom dôsledku má skladať úplný mozaikový, zrkadlový odraz celej skutočnosti.

Pravda a omyl sú jedno alebo monizmus pravdy a omylu

S nepriamym odmietnutím týchto zriek sa u Münza stretávame ešte raz, a to v ešte ostrejšej forme. Dochádza k tomu už v ďalšej zo série spomenutých článkov, nazvanej *Vzťah pravdy a omylu vo vývoji poznania*. Münz sa tu už celkom otvorene stavia proti spomenutým „zrnkám“ absolútnej pravdy a kritizuje za tzv. realistickú, vlastne naivnorealistickú teóriu pravdy poľského ortodoxného marxistu, známeho vtedy aj u nás, Adama Schaffa, ktorý podľa Münza „napísal dodnes najvyčerpávajúcejšiu marxistickú prácu o pravde“¹⁹ a ktorý tvrdí, že „pravda je vlastnosťou súdu *verne odrážajúceho* objektívnu realitu“.²⁰ Ďalej, že „pravdivým súdom myslíme o veci tak, aká je *fakticky* (myslíme, že niečo je také a také a je to skutočne také a také)“.²¹ Podľa Münza takéto pravdy sú práve tie nezmyselné, statické, takmer večné „zrnká“, ktoré by sa v dejinách vedeckého poznávania už nemali zmeniť, aspoň nie dovtedy, kým sa nezmení sama objektívna skutočnosť, ktorá sa však mení, ale vzhľadom na zmeny pravdy v dejinách vedy celkom nepatrne.

Z hľadiska marxizmu ako dynamického, dialektického systému je takéto stanovisko povrchné a neprijateľné, hovorí Münz. Potvrdzujú to aj dejiny vedy. Tu sa prv či neskôr pravdy stávajú omylmi a nahrádzajú sa lepšími, vyhovujúcejšími pravdami. A tak to ide stále ďalej. Pritom Schaff,

18 T. Münz, *Vedecká prax...*, s. 275.

19 Teodor Münz, *Vzťah pravdy a omylu vo vývoji poznania, Otázky marxistickej filozofie XX*, 1965, č. 6, s. 569–582: 569.

20 *Tamtiež*.

21 *Tamtiež*.

podľa Münza, napája teóriu odrazu na klasickú, statickú, realistickú definíciu Aristotelovu. Podľa tohto myslenia, hovorí autor, subjektu s jeho špecifickosťou ani niet, poznávajúci je tu „tabula rasa“, intuitívne splyva so samým predmetom a získava tak aspoň fragmentárnu absolútnu pravdu. Takéto pravdy mali by byť trvalé a ak sa vynorili v starovekej vede, mali by platiť aj dnes a aj v ďalekej budúcnosti. Ale niet ich, staré pravdy sa už stali omylmi. Z hľadiska realistickej pravdy možno však povedať, že to neboli pravdy, ale omyly, ktoré sa odhalili neskôr. Potom však možno dôjsť k opačnému, krajne pesimistickému názoru: „pravdy na svete niet“, ako sa populárne hovorí. „Žiaden názor sa so skutočnosťou ešte nezhodoval, lebo každý po čase padol ako omyl, čiže nikto ešte nemal pravdu. Ľudstvo sa topí v omyloch, zdaniach pravdy.“²²

Ako sa toto všetko dá vysvetliť?, pýta sa autor. Či azda tak, že pri pravde sa poznávajúci subjekt celkom dešpecifikuje a splyva tak s realitou, kým pri omyle, ktorý je evidentne celkom subjektívny, sa zase celkom špecifikuje? Ale to by bol gnozeologický zázrak, ktorý nie je možný. A tak Münz dochádza k názoru, že tento dualizmus pravdy a omylu treba zamietnuť a prijať ich *monizmus*: Pravda a omyl *sú jedno a to isté*, ale v rôznych situáciách. Pravda je pravdou, keď je dokázaná, ale vývoj poznávania ide ďalej, nové objavy pravda už nevie vysvetliť, stáva sa omylom a musí sa nahradiť novou pravdou. Vznik omylu z pravdy a naopak je dialektický, jedno druhé prekonáva a ide tu teda o vývoj. Ide tu o negáciu, o prekonávanie nižších štruktúr vyššími. Münz má zrejme na mysli Hegelovo ponímanie vývoja, ktoré ako metódu prijímal aj marxizmus, ale realistická metóda bola od vývoja ďaleko. Podľa nej, hovorí autor, niet vývoja, je len pribúdanie nových právd ku starým, stále platným, čiže nejde o prekonávanie, ale o rozširovanie sa pravdy. Pravda sa s poznávanou skutočnosťou nikdy celkom nezhoduje, aj ona je špecifická a časom sa stáva omylom, ktorého špecifickosť je už celkom zrejmá. Pravda je teda len relatívna. Dôsledky realistickej teórie pravdy „znehodnocujú v nejednej súvislosti aj dnešné marxistické myslenie“, hovorí Münz, „robiac z neho vnútorne protirečivý konglomerát metafyziky a dialektiky, starého a nového. Najviac sa prejavujú v chápaní vzťahu relatívnej a absolútnej pravdy“.²³

Münz potom rozpracováva svoje stanovisko do ďalších podrobností. Hovorí, že subjekt sa stýka so skutočnosťou len prostredníctvom meniacej sa skúsenosti, ktorá sa nekriticky zamieňa za samu skutočnosť. Pripomína dokazovanie pravdy v určitých historických podmienkach, ktoré je samo nimi podmienené a v histórii sa zlepšuje. Uvádza ako príklad názory Tycha de

22 *Tamtiež*, s. 570.

23 *Tamtiež*, s. 571.

Brahe na vesmír, ktoré boli miestami naivné a dnes sú už takmer komické, no platili začas ako pravdivé. Ukazuje, ako sa priam vedecky dokazoval protikopernikovský názor, že Zem sa neotáča okolo svojej osi, ani neobieha okolo Slnka, ale pevne stojí, ukazuje, že starý omyl sa niekedy stáva novou pravdou, ako to bolo práve s heliocentrizmom v antike u Hiparcha a tak ďalej. Podľa Münza by bol spomenutý dynamický model pravdy pre marxizmus vhodnejší.

Prax ako kritérium pravdy?

Dostávame sa ku tretej zo série štúdií, nazvanej *Problém praxe ako kritéria pravdy*. Je to zase *revizionistická* štúdia, ako všetky predchádzajúce, hoci Münz sa tu stavia aspoň na čiastočnú obranu Lenina a Marxa. Nešetří však kritikou sovietskych autorov, ktorých aj explicitne menuje: Jachot, Rutkevič, Afanasiev, a kritizuje tiež učebnicu z roku 1960 *Základy marxistickej filozofie* od sovietskych autorov, ktorá vyšla aj u nás. Púšťa sa aj do už kritizovaného A. Schaffa. Všetci títo autori (vrátane autorov učebnice) totiž tvrdia o vedeckej praxi, že celkom jednoznačne a absolútne potvrdzuje pravdu, a teda, že takto potvrdená pravda je absolútna. Znovu sa tu vynárajú už spomínané zrnká absolútnej pravdy, ktoré má na svedomí Lenin a Münz ich opätovne vyvracia, teraz však relativizovaním významu praxe. Cítuje Jachota, podľa ktorého „skutočnosti zodpovedá to, čo je potvrdené praxou a čo preto možno prakticky realizovať“.²⁴ Podľa autorov učebnice „kladným momentom zmyslového poznania je bezprostredná skutočnosť, lebo odráža predmet tak, aký je v skutočnosti“.²⁵ Schaff tvrdí, že „vývoj spoločenskej skúsenosti pravdy obohacuje, no nepodmienené pravdy, ktoré sa už dosiahli, nemôže skorigovať“.²⁶ Münz sa však pýta, podľa akého kritéria zisťujú títo autori, že nepodmienená, teda nemenná, absolútna pravda sa nezmení ani v budúcnosti?

Usudzovať, že takýmito pravdami, „zrnkami“ sú napríklad vo fyzike pravdy typu: atóm je deliteľný; elektróny, protóny a neutróny sú atómovými časticami a pod., znamená považovať ich za absolútne, nemenné, večné. Podľa Münza však dlhodobé potvrdzovanie určitých právd praxou ešte neznamená, že tieto pravdy sa budú potvrdzovať stále. Dejiny ukazujú, že takých právd už tu bolo viac a všetky sa falzifikovali, takže „Schaffovo prehlasovanie, že ďalší vývoj ‚nemôže (!) skorigovať‘ nemenné pravdy, je len

24 Teodor Münz, *Problém praxe ako kritéria pravdy*, *Filozofia* XXI, 1966, č. 2, s. 141–151: 141.

25 *Tamtiež*.

26 *Tamtiež*, s. 142.

zbožným prianím – a zakladá sa na fakte, že popri pravdách, ktoré sa časom falzifikujú a prejavajú sa takto ako relatívne, niektoré ešte zotrývajú, prax ich ešte stále potvrdzuje, následkom čoho budia znanie, že už nepadnú nikdy, čiže sú absolútne“.²⁷ „Podľa akých kritérií,“ pýta sa Münz, „môžeme rozhodovať o budúcich pravdách? Prax, najspôhlivejšie kritérium pravdy vo vede, potvrdzuje len platnosť právd pre prítomnosť a do budúcnosti nehovorí nič. A aj tie, čo takto potvrdzuje, sa po čase falzifikujú. Je teda len kritériom relatívnej pravdy.“²⁸ Autor dokladá všetky tieto svoje tvrdenia príkladmi z dejín vedy, predovšetkým astronómie, ktorej sa aj prakticky venoval ako amatérsky astronóm.

Poukazuje na to, že nijaká pravda sa nemôže zhodovať so samou *skutočnosťou*, ale len so *skúsenosťou*. Skúsenosť je však historická kategória, mení sa a tak sa mení aj pravda na nej vybudovaná. Je teda *len relatívna*, zvrtná na omyl. Sama sa ním stáva, takže omyl nie je teda „akoby akýsi ľstivý činiteľ, ktorý si vie načas nasadiť masku pravdy a vyvolávať v subjekte ilúziu, že je ozajstnou pravdou“.²⁹

Münz zbavuje prax fetišizácie a absolutizácie, keď konštatuje, že „aj prax je praxou subjektu a je zaťažaná celou jeho nedokonalosťou“,³⁰ čo má pre pravdu ďalekosiahle dôsledky, lebo môže potvrdiť len relatívnu, nie však absolútnu pravdu. Nakoniec však autor redukuje prax len na technickú a nie na poznávaciu činnosť. Praxou sa nepoznáva, praxou sa poznanie len získava a tak táto činnosť nemôže rozhodovať o tom, čo je pravdivé a čo nie je. Rozhoduje o tom zase len subjekt, o ktorom už vieme, ako môže a nemôže rozhodovať.

Subjekt – objekt – odraz

Ďalšia Münzova štúdia z tejto série sa nazýva *K problematike odrazu objektu v subjekte*. Ako v predošlých štúdiách, opakuje sa aj v nej staršia problematika a pridáva sa nová. Autor tu bez akéhokoľvek úvodu vstupuje priamo in medias res a uvádzaním príkladov poukazuje na vývoj vedeckých právd o slnečnom svetle. Toto svetlo sa najprv oprávnené a pravdivo pokladá za biele. Neskoršie, dôkladnejšie pokusy však ukazujú, že ide o sedemdielne farebné spektrum a vzniká nová pravda o svetle. Potom sa otázka mení: Z čoho sa svetlo a jeho zložky skladajú ako hmotné javy? Zisťuje sa,

²⁷ *Tamtiež*, s. 142–143.

²⁸ *Tamtiež*, s. 142.

²⁹ *Tamtiež*, s. 141.

³⁰ *Tamtiež*, s. 143.

že svetlo sa za tenkým vlasom a v gravitačnom poli ohýba, a pomocou ďalších pokusov sa ukazuje, že je vlnením, hoci z niektorých pokusov vyplýva, že je korpuskulárnej povahy. Nové pokusy ukazujú, že jeho rýchlosť je konečná a nie nekonečná, ako sa predpokladalo predtým. A tak ďalej. Tak je to vo všetkých vedách, ich názory sa menia a staré pravdy sa nahrádzajú novými, konštatuje autor.

Hlavná otázka znie: Ako však možno hovoriť, že objekt, skutočnosť sa v subjekte odráža? Čo by bolo treba urobiť, aby sme mohli spoľahlivo zistiť, že ide naozaj o odraz? Museli by sme porovnať subjekt s objektom, nádejný odraz s originálom. Na to sú však podľa autora potrebné tri členy: originál, kópia a celkom objektívny porovnávajúci (subjekt). Takých možností však niet, lebo desubjektívizovaný porovnávajúci neexistuje a nie je možné ani získať kópiu a originál. Porovnávajúceho sa usiluje zastúpiť sám kopírujúci subjekt, „ktorý jednak odráža a je kópiou, jednak sa potom pokúša zistiť, nakoľko verne odráža a chce byť porovnávajúcim. Má teda vykonávať dvojakú a podstatne odlišnú funkciu. To, pochopiteľne, nie je možné. Aby to mohol robiť, musel by mať schopnosť vystupovať pri porovnávaní zo seba samého, prestať byť sebou, vzdať sa svojej špecifickosti, ktorej ďakuje, ako každý predmet, za svoju existenciu...“³¹ Ako Münz lapidárne hovorí na inom mieste štúdie, oprávnenne predpokladáme, že blana subjektívnosti subjektu „nie je nikde takrečeno deravá“.³² Dôkaz nie je možný podľa Münza ani z logického hľadiska, lebo premisa, z ktorej sa pri dôkaze dedukuje, pochádza len zo subjektu a v subjekte sa potom pohybuje aj dôkaz. Slovom, o odraze môžeme hovoriť len ako o predpoklade. Ale aj marxizmus hovorí len o *teórii odrazu* a teória nie je ešte pravdou, konštatuje Münz, akoby na zmiernenie svojej kritiky.

Autor jasne potom hovorí o viacerých problémoch, súvisiacich s teóriou odrazu, a vracia sa znovu ku skúsenosti. Mnohí marxistickí autori, poznamenáva, o skúsenosti neradi hovoria, zatvárajú pred ňou oči, lebo potom niet nádeje preniknúť k objektu nejakými zrnkami absolútnej pravdy alebo pravdami poslednej inštancie, ako vypovedá autor podľa Engelsa. Skúsenosť prijímal aj Lenin, konštatuje Münz, podľa Lenina sa však za ňou môže skrývať materialistická aj idealistická línia, takže skúsenosť ako prostriedok poznania sama osebe ešte nič nerieši.

Skúsenosť, pokračuje Münz, je trvalým, meniacim sa a historický podmieneným sprievodcom subjektu, ktorý nie je nikdy bez nej, a je špecifická, takže má svoj podiel na subjektívnosti poznávania. Je predovšetkým

31 Teodor Münz, K problematike odrazu objektu v subjekte, *Filozofia* XXII, 1967, č. 2, s. 157 až 171: 161.

32 *Tamtiež*, s. 160.

zmyslová, ale aj rozumová, rozum je však závislý od zmyslov a je viac determinovaný rôznymi záujmami poznávajúceho než jeho zmysly. Münza zaujíma predovšetkým vedecká skúsenosť, ktorá je vo vývoji poznávania rozhodujúca, lebo veda sa usiluje zbaviť ju subjektívnosti čo najviac a poznatok maximálne zobjektivizovať. Celkom ju desubjektivizovať ani ona však nemôže.

Rozum teda poznáva až na základe skúsenosti, čo však znamená, že aj pravda sa buduje len na nej. Z toho však plynie ďalej, že ani z tohto hľadiska nie sú mysliteľné nejaké absolútne pravdy, ani nijaké ich zrnká, ale že pravda je len relatívna. A nakoniec to znamená, že ani odraz objektu v subjekte nie je dokonalý, ale je tiež skúsenostne, subjektívno-objektívne podmienený. Ako tvrdí autor, „skúsenostná bariéra nedovoľuje síce priamo preniknúť k objektu a robí jeho odraz nedokonalým, no subjekt vďaka svojej schopnosti zdokonaľovať sa môže túto bariéru takpovediac stenčovať a odraz objektu spresňovať. Vývojový proces poznávania si takto vyžaduje existenciu skúseností“.³³ Také jednoduché, ako to autor teraz povedal, to však ani podľa neho samého s odrazom nie je, analyzuje preto jeho problém ďalej, až naostatok ukazuje, že celý odraz je len predpokladom.

Autor sa ďalej znovu vracia k praxi, ktorá je podľa marxistických dogmatikov spoľahlivým kritériom absolútnej pravdy, a ukazuje, že títo dogmatici, spomínaní už v predchádzajúcej štúdií, sa pri svojom tvrdení opierali o Leninov výrok z *Filozofických zošitov*, že „*prax je vyššie než* (teoretické) *poznanie*, lebo má nielen prednosť všeobecnosti, ale aj bezprostrednej skutočnosti“.³⁴ Münz však poukazuje na Leninovu protirečivosť v tejto súvislosti, lebo inde Lenin hovorí, že „nesmieme zabúdať, že kritérium praxe nikdy nemôže v podstate úplne potvrdiť alebo vyvrátiť nijakú ľudskú predstavu. Aj toto kritérium je natoľko ‚neurčité‘, že by nedovoľovalo ľudským poznatkom zmeniť sa na ‚absolútne““.³⁵

Slovom, podľa Lenina prax raz sama pomáha vytvárať absolútne pravdy a tak aj spomínané zrnká, lebo má prednosť bezprostrednej skutočnosti, druhý raz túto prednosť stráca, lebo nedovoľuje ľudským poznatkom zmeniť sa na absolútne a tak ani vytvárať zrnká. Základ protirečenia si autorov v otázke praxe, dogmaticky sa opierajúcich o Lenina, je teda už v Leninovi samom. Boli totiž aj takí, ktorí sa opierali o jeho druhý výrok. Poznámam však, že Münz takto ostro Lenina proti sebe samému nepostavil, a zdá sa, že sa svojím spôsobom aj obával marxistických dogmatikov. Dosvedčuje to aj spomínaný text, v ktorom oba protirečiace si výroky oddelil rôznymi

33 *Tamtiež*, s. 159.

34 *Tamtiež*, s. 162.

35 *Tamtiež*.

d'alšími výkladmi, aby nepôsobili tak kriľavo, ako pôsobia, keď stoja pri sebe a proti sebe.

Veda používa kritérium praxe oddávna, pokračuje Münz vo svojom výklade, ale k absolútnym pravdám sa ešte nedopracovala a ani nemohla dopracovať. Aj sama prax sa v dejinách mení, čo jedna potvrdí, to druhá vyvráti.

Münz potom poukazuje na kuriózne prípady z dejín vedy, ktoré tiež svedčia o tom, že prax nie je absolútnym, ale len relatívnym kritériom odrazu objektívnej skutočnosti v subjekte. Všetko, čo sa spozná ako pravdivé, sa pokladá aj za skutočné. Týchto skutočností je potom toľko, koľko aj právd, ale my predpokladáme, že objektívna skutočnosť je len jedna. Ktorá je to z týchto mnohých, to nevieme. Pravdepodobne ani jedna. Keby sme totiž poznali tú pravú, nemuseli by sme už vôbec poznávať, lebo by sme už boli pri ciele. Nie sme však ani pri jednej z tých, čo sa za ňu vydávajú, lebo ideme stále ďalej, skutočnosti sa falzifikujú spolu s príslušnými pravdami. A ideme nielen dopredu, ale často aj dozadu, ale o tom nevieme, lebo prax tieto postupy potvrdzuje. Poznávanie opisuje slučku, prípadne aj dve, a ide zase dopredu, hovorí autor a konštatuje: „Pokiaľ ide o skutočnosť, nemáme žiadnu záruku, že teóriou s najširším okruhom adekvátnosti nie sme v najväčšom závoze. To preto, že kritérium rozširovania sa okruhu adekvátnosti platí len pre skúsenosť a nie aj pre skutočnosť. Popri ňom, či namiesto neho by sme potrebovali ešte kritérium aproximativnosti (ku skutočnosti), ktoré nemáme.“³⁶

O objektívnej skutočnosti teda rozhodujeme len my zo seba samých, zo subjektu, pokračuje autor. „Hlboko v sebe máme zakorenené predstavy, že táto skutočnosť jestvuje, že je len jedna, že jej podstata je relatívne nemenná, že je formálne logicky neprotirečivá atď. Podľa týchto kritérií potom kategoricky rozhodujeme o tom, čo je skutočné a čo nie.“³⁷ Odkiaľ však berieme istotu, lepšie povedané neotrasiteľnú vieru, že skutočnosť je taká a nie iná?, pýta sa autor. Nie sú pravda a omyl kategórie, ktoré síce zodpovedajú formám nášho myslenia, ale nie samej skutočnosti, analyzuje Münz problematiku ďalej, netopíme sa potom v najlepšom prípade v agnosticizme?

A tak sa zrazu dostáva ku Kantovi. Podľa Kanta substancia je nemenná, identická sama so sebou, je neprotirečivá, a tak je vlastne len apriórnou rozumovou kategóriou, ktorá nemá s neznámou vecou osebe nič spoločné. To však Münz neprijíma a tvrdí, že „kategórie nepovažujeme za apriórne, ale za aposteriórne, a nie na spracovávanie skúsenosti, ale za pochádzajúce z nej. Ich všeobecnosť a nevyhnutnosť, kategorickosť nemusí svedčiť proti

36 *Tamtiež*, s. 166.

37 *Tamtiež*, s. 167.

tomu, ako si myslel Kant, ako ani fakt, že dnes ich už každé skúsenostné poznávanie predpokladá. Možno v tom vidieť určitý druh spätnej väzby. Badám napr., že po tisícročia, čo sa názory na svetlo rozmanite menia, ono samo sa nemení. Nemôže to prispieť k vytvoreniu zdanlivo apriórnej a vrodenej kategórie o nemennosti a neprotirečivosti substancie?“³⁸

A tak Münz dospieva po ďalšej zložitej úvahe, v ktorej sa opiera aj o názor Igora Hrušovského, že podľa zásady dostatočného dôvodu reálna skutočnosť musí byť aspoň natoľko diferencovaná ako oblasť zmyslových javov, k tvrdeniu, že kategórie vyjadrujú najvšeobecnejšie vlastnosti objektívnej skutočnosti a že Kant možno „odbočil od objektu práve v tom bode, v ktorom sa mohol k nemu jedine dostať“.³⁹

Münz uvažuje o možnej povahe subjektu ešte ďalej a nakoniec kladie pred teóriu odrazu, čiže vlastne zrkadlového odrazu, na základe ktorého bola vytvorená, ťažké otázky. Vieme o mnohých prípadoch, hovorí, že v poznatkoch sa neodráža nielen skutočnosť, ale ani skúsenosť. Čo odráža súd: Dnes je streda? Čo súd: XY ma tridsať rokov? Namiesto tridsať rokov mali by sme povedať, že od jeho narodenia Zem obehla okolo Slnka tridsaťkrát. Čo odráža súd: Môj otec je dobrý? A čo odrážajú všetky pojmy? Nakoniec čo odrážajú negatívne súdy, ako: Dnes neprší? „Ako vidíme, pojem odrazu objektu v subjekte treba aj po tejto stránke brať s rezervou. Tu čaká marxistickú gnozeológiu ešte veľa analytickej práce,“⁴⁰ končí autor svoju úvahu.

Ešte raz o pravde a jej dynamickosti

Dostávam sa k predposlednej štúdiu, ktorou je *Pravda ako historická kategória*. Münz tu zhrňa výsledky svojich predchádzajúcich úvah a dokumentuje ich na pravde, ktorú chápe nie ako statickú, raz navždy zistenú, danú a nemennú, ale ako dynamickú, vyvíjajúcu sa, nikdy nie celkom ukončenú kategóriu. Podľa jeho názoru pravda je „hlavným cieľom poznávania“ a „hlavným problémom teórie poznávania je zistiť, čo je to pravda“,⁴¹ tvorená rozumom. Je pochopiteľné, že autor znovu kritizuje Aristotelovu, celými dejinami až podnes sa vinúcu realistickú teóriu, ktorej najväčším kameňom úrazu je podľa neho neschopnosť vysvetliť omyl. Je tu totiž spomínaný nepochopiteľný dualizmus pravdy a omylu. Pravda má byť čistým, nešpecifickým odrazom skutočnosti, kým omyl má byť celkom zaťažený

38 *Tamtiež*, s. 167–168.

39 *Tamtiež*, s. 169.

40 *Tamtiež*.

41 Teodor Münz, *Pravda ako historická kategória*, *Filozofia* XXIII, 1968, č. 2, s. 210–214: 210.

špecifickosťou. Ako sa však subjekt dokáže zbaviť subjektívnosti a preniknúť bezprostredne k objektu? Realistická teória pravdy na túto otázku neodpovedá, lebo je nedomyšlená. Pravdu a omyl nemožno stavať povedľa seba či dokonca proti sebe ako protiklady nemajúce nič spoločné, ale sú to protiklady „v pravom slova zmysle dialektické, t. j. podmieňujú i vylučujú sa, sú navzájom zvrtné atď.“⁴² Pravda a omyl sú teda jedno a to isté, ale v rozličných súvislostiach, na čo som už raz poukázala.

Autor v princípe opakuje svoje stanoviská o pravde, ktorá buduje len na skúsenosti, získanej praxou. Pravda teda nemôže byť zhodou so skutočnosťou, ale len so skúsenosťou, získanou o nej, a môže vystihovať len ju. Ale skúsenosť je historická kategória a tak je ňou aj pravda. Prax, skúsenosť, pravda tvoria *historickú jednotu*. Pravda je viazaná na určitú skúsenosť a keď táto skúsenosť v praxi padá, padá s ňou aj pravda. To však neznamená, že nebola pravdou, ale len omylom. Bola pravdou, ale teraz sa zvrátila na omyl. Pravda je tiež zaťažená špecifickosťou a keď sa zvráti na omyl, táto jej špecifickosť sa odhaľuje. „Podľa nášho názoru sa teda pravda zvracia v omyl, kým podľa realistickej teórie pravda sa odhaľuje ako mylná, v čom je veľký rozdiel.“⁴³ Münz však pripúšťa, že pravda vyvoláva ilúziu, že sa zhoduje so samou skutočnosťou, že v nej nie je nič subjektívne, pretože jej nič neprotirečí, nič neupozorňuje na participáciu subjektu na nej. A tak sa potom stáva, že za skutočnosť, „ktorá je zdanlivo v našej moci, o ktorej hovoríme a v mene ktorej diskutujeme, považujeme fakticky len našu platnú skúsenosť a systém právd na nej vybudovaných. Čo je teraz neprotirečivé, čo je pravdivé, to má byť aj skutočné“⁴⁴

Čo je teda pravda, aká je jej charakteristika? Hoci pravda buduje len na skúsenosti a môže sa zhodovať iba s ňou, nedeje sa celkom ani to, lebo pravda málokedy vystihuje aj celú túto skúsenosť, ale len jej časť. Hovorí napríklad o Slovensku, ale Slovensko nikdy nie je predmetom jej skúsenosti. Podobne ani predmety ako dnes, nedeľ a mnohé iné abstraktá a pojmy vôbec. Ak sa teda pravda nemôže so skúsenosťou zhodovať, môže ju aspoň vystihovať. „Preto pravdu môžeme zhruba charakterizovať ako historicky podmienené vystihovanie skúsenosti myslením, považované za zhodu so samou skutočnosťou.“⁴⁵

Podobne je to aj s kritériom pravdy, podľa ktorého by sme mali zisťovať, či sa pravda zhoduje so skutočnosťou. Mnohí naši filozofi, hovorí autor, pokladajú zaň prax, no prax je len technická činnosť na získavanie skúsenosti,

42 *Tamtiež.*

43 *Tamtiež*, s. 211.

44 *Tamtiež*, s. 212.

45 *Tamtiež*, s. 213.

opakuje autor svoju argumentáciu, a opakuje aj ostatné svoje argumenty proti praxi, ktoré tu už nejdem uvádzať. Kritérium pravdy treba hľadať nie mimo subjektu, ale v ňom samom, hovorí, a podľa neho „je ním určitá identita, neprotirečivosť medzi súdom a skúsenosťou“.⁴⁶ A, prirodzene, aj úspešnosť súdu, hoci úspech v skúsenosti ešte neznamená úspech v skutočnosti, lebo na to kritéria niet. Neprotirečivosť, úspešnosť pravdy a tak ďalej sú len relatívne kritériá zhody pravdy so skutočnosťou.

Aké sú podľa autora ďalšie znaky pravdy? Pravda je vždy konkrétna v tom zmysle, že je viazaná na určité podmienky a mimo nich sa stáva omylom. Pravda je ďalej objektívna, no len v zmysle intersubjektívnosti a nie zbavenosti akejkolvek subjektívnej špecifickosti. Pravda je aj reverzibilná, zvratná na omyl, tak ako omyl je zvratný na pravdu. Niet ani večných právd, lebo nemáme budúce skúsenosti, v ktorých by mala takáto pravda platiť. Iba veríme, že „vývojom poznávania sa blížieme k totálnej absolútnej pravde, no, ako zdôrazňoval Lenin, len asymptoticky, t. j. nikdy ju v definitívnej forme nedosiahneme“,⁴⁷ končí Münz svoju štúdiu.

Ešte raz o teórii odrazu

Poslednú zo série spomínaných štúdií napísal Münz v roku 1969, teda už po okupácii Československa vojskami Varšavskej zmluvy. „Normalizácia“, čiže návrat do starých pomerov, sa, ako vieme, nezačala hneď, ale až v sedemdesiatych rokoch. Dovtedy ale zotrúvali ešte viaceré „kontrarevolučné poriadky“, takže sa mohlo, najmä vo filozofii, ešte písať tak, ako v celých šesťdesiatych rokoch. Münz to využil a napísal článok *Noetické predpoklady teórie odrazu*, ktorý vyšiel v zborníku *Spory o teórii odrazu*. Neopakuje tu mechanicky svoje názory z článku s podobným názvom, ktorý som už analyzovala, ale argumentuje aj po novom a jasnejšie.

Autor tu chce zistiť, za akých okolností by teória odrazu bola prijateľná, a konfrontovať svoje stanovisko s názormi Engelsa a Lenina. Do svojej analýzy zahrnul teda aj Engelsa, ktorého predtým spomínal málo, ale ktorý bol pôvodcom viacerých protirečivých názorov na teóriu odrazu, ktorej bol aj autorom. Podľa Münza názory oboch klasikov na odraz objektu v subjekte sú dvojaké: odraz je verný, mechanický, zrkadlový, a teda dokonalý, a skreslený, špecifický, subjektívne podmienený, čiže nedokonalý. Nedokonalý sa však môže stať dokonalým prostredníctvom praxe. Tvrdí to Engels, ktorého citujem spolu s Münzom: „...úspech našich konaní je

⁴⁶ *Tamtiež.*

⁴⁷ *Tamtiež*, s. 214.

dôkazom toho, že naše vnemy súhlasia s predmetnou povahou vnímaných vecí.“⁴⁸ Na Engelsa potom nadviazal Lenin so svojím názorom o zrnkách absolútnej pravdy. Ako som však už uviedla, Lenin má aj protirečivé názory, kým u Engelsa Münz takéto názory neuvádza. Ukazuje však, že citovaný Engelsov názor nezodpovedá pravde a dokladá to viacerými argumentmi. Poukážem iba na jeden. Historické skúsenosti o tom istom predmete, ktoré vyvoláva rôzna prax, podmienená rôznymi prístrojmi, sú rôzne a rôzne sú potom aj rôzne pravdy, budované na týchto skúsenostiach. „Možno však potom predpokladať“,“ pýta sa Münz, „že ňou prenikáme priamo k predmetu? Ktorý z tých mnohých obrazov o ňom je ten pravý a podľa akého kritéria to možno zistiť? A prečo práve v jednom prípade získavame pravý obraz a v iných nepravý?“⁴⁹ Ďalej, konštatuje autor, výrobná prax je len vedecká prax, ktorá sa v určitých prípadoch osvedčila, a preto sa preniesla do továrenskej praxe vo veľkom. Ani schopnosť vyrobiť nejakú chemickú látku teda neznamená preniknúť k jej objektívnej povahe a premeniť nejakú vec osebe na vec pre nás – dodávam, že ako tvrdí Engels inde –, ale že ju poznávame len špecificky, na základe špecifickej skúsenosti. „Takto stráca prax význam bezprostrednej skutočnosti a získava len význam skutočnosti sprostredkovanej.“⁵⁰

Autor na koniec ako by uzatváral celú sériu týchto článkov otázkou, za akých okolností možno predsa len uznať teóriu odrazu? Dospieva k záveru, že iba za takých, že zostávame len v subjekte a porovnávame obraz so skutočnosťou v ňom samom. Tak ju úspešne používal jeho obľúbený Feuerbach, keď porovnával predstavu obrazu Boha s jeho tvorcom človekom a mohol konštatovať, že človek si stvoril Boha podľa seba, že sa v ňom odráža. „Podobne môže marxizmus hovoriť o odraze materiálneho bytia v jeho myslení, o jeho odcudzovaní sa sebe samému v produktoch vlastnej práce atď. [...] Len čo však chceme s jej pomocou vysvetľovať noetický vzťah subjektu k objektu, narazíme na uvedené problémy...“⁵¹ Bezprostredne k objektu by sme sa dostali iba vtedy, hovorí autor, keby sme prijali noetiku intuitívneho realizmu alebo neorealizmu, ale táto noetika má zase iné problémy, uzatvára definitívne autor.

48 Teodor Münz, Noetické predpoklady teórie odrazu, in Andrej Kopčok (zost.), *Spory o teórii odrazu*, Bratislava: EPOCH, 1969, s. 127–139: 128.

49 *Tamtiež*, s. 132–133.

50 *Tamtiež*, s. 136.

51 *Tamtiež*, s. 139.

Namiesto záveru

Keď sa už začínala rozbiehať „normalizácia“, Münz na dlhší čas prestal písať na témy z teórie poznania. K problematike sa vrátil až po Novembri, hoci si uvedomuje, že dnes už nie je vo filozofii taká aktuálna ako kedysi (prinajmenšom nie v jej tradičnej podobe). No jeho potreba *dotiahnuť* svoje myšlienky do konca a niečo *konečné* z nich aspoň pre seba vyvodiť, sa u neho ozýva stále. Píše o tom dokonca svoju *poslednú* knihu, ako hovorí. Pokúša sa v nej ukázať, že existencia a najmä poznateľnosť vonkajšej skutočnosti sa dajú obhájiť, nie však tak, ako to robila teória odrazu, ktorú zavrhuje, lebo je primitívna, tvrdí. Pritom sa kriticky pozerá aj na svoje niekdajšie články, ktoré pokladá za prípravné pre svoju knihu. Zmienil sa o tom aj vo svojej monografii z roku 2008 *Hľadanie skutočnosti*, kde napísal: „Nezavrhujem všetko, čo som predtým [...] napísal, ale všeličo je tam len všeobecné, povrchné, povrchné, až naivné. Viaceré kľúčové pojmy som neanalyzoval, ani sám pojem skutočnosti, pravdy, ich totožnosti či odlišnosti, niektoré svoje staršie tvrdenia už neprijímam, lebo sú neodôvodnené, predpojaté, navzájom protirečivé, mylné.“⁵² Považuje ich teda za nedostatočne analytické a dnes vniká do problematiky oveľa hlbšie – ale aj vďaka nim, zdôrazňuje.

V štúdiách zo šesťdesiatych rokov Münz nerozpracoval dostatočne dôsledne ani problém pravdy a omylu, ich vzájomného vzťahu, ich jednoty a protikladnosti, ich vzájomného vývoja jedného z druhého, ich negácie jedného druhým, preto by to rád ešte urobil. V tejto súvislosti sa naďalej opiera o Hegelovu dialektickú metódu vývoja poznávania, ktorú pokladá za dodnes správnu a ktorú, ako hovorí, spomínajú klasici marxizmu-leninizmu nikdy dôkladne nerozviekli a neaplikovali, hoci sa k nej hlásili, ale v materialistickom preoblečení. Nad problematikou samého vývoja sa nikdy nezamysleli. Preto ich mechanistické chápanie vývoja poznávania s pomocou zriek absolútnej pravdy pokladá Münz priam za výsmech dialektickej metódy. Nemožno sa potom diviť, že ani ich povinne dogmatickí „analytici“, ktorí Münza kritizovali, obyčajní filozofi, nemohli byť lepší, hoci azda viacerí z nich videli do veci hlbšie.

Stanovisko, ktorého sa Münz drží aj dnes a dokonca je s ním spokojný, je spojené s poukázaním na to, že prax nie je absolútnym, ale tiež len relatívnym kritériom pravdy. Dnes sa nevzdáva ani tvrdenia, že v celej teórii poznania ide v konečnom dôsledku o problém skutočnosti. Naďalej zastáva názor, že treba rozlišovať objektívnu, nezávislú skutočnosť od závislej, subjektívnej. Podľa jeho názoru k nezávislej skutočnosti bezprostredne ne-

⁵² Teodor Münz, *Hľadanie skutočnosti*, Bratislava: Kalligram 2008, s. 11.

prenikáme nikdy a ani v jednom bode a predsa sa na základe jej sprostredkovaného poznávania cestou závislých skutočností vyvíjame.

Vo svojej pripravovanej knihe na tému teórie poznania už marxistickú teóriu odrazu len spomína, ale vonkoncom sa nevenuje jej kritike. Vyrovnáva sa v nej však s Nietzscheom ako dôstojným, logickým nástupcom jeho kedysi obľúbeného Feuerbacha. Nietzscheho aj uznáva, aj s ním polemizuje, lebo Münz obhajuje existenciu a poznateľnosť nezávislej skutočnosti, ktoré Nietzsche neuznáva. Nietzsche, ktorý bol doteraz na okraji jeho záujmu, stáva sa dnes jeho centrom⁵³ a Münz verí, že s takýmto *protivníkom* je hodno zápasit'.

MÜNZ'S NOETIC THEORY IN THE CONTEXT OF CRITICS OF MARXIST THEORY OF REFLECTION IN THE 1960s

The author of this paper clarifies some gnoseological views of Slovak philosopher Teodor Münz. He formulated his opinions on the background of critics of Marxist theory of reflection in the 1960s and he published them in a series of articles at that time. The author of the article highlights Münz's objections to this theory and arguments which point to non-dialectic understanding of practice as criterion of truth. She also reflects Münz's understanding of development of knowledge, relations between truth and fault and other epistemological problems. These problems have been at the center of Münz's interest until now. They are a proof of the metamorphosis of his noetic opinions.

Key words: Theory of Knowledge, Marxist Theory of Reflections, Practice, Truth, Fault

Prof. PhDr. Zlatica Plašienková, PhD.

Katedra filozofie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave

⁵³ Odráža sa to už aj v predbežnom názve pripravovanej knihy *Skutočnosť bez metafyziky*, ktorej podtitul by mal znieť: *S Nietzscheom a proti nemu*.

